

WPROWADZENIE

Nadrzędnym celem edukacji szkolnej jest przygotowanie uczniów do życia w zglobalizowanym świecie, w którym znajomość języków obcych należy do umiejętności kluczowych. Ocenia się, że większość ludzi na świecie to osoby dwu- lub wielojęzyczne (Raupach 1995: 470). Także w Europie żyje wiele mniejszości narodowych i etnicznych posługujących się swoimi odrębnymi językami. Mimo to jednak w powszechnej edukacji europejskiej dominuje nauczanie jednojęzyczne prowadzone w języku urzędowym danego państwa. Z racji uwarunkowań historyczno-politycznych polskie rodziny są w przeważającej mierze rodzinami monolingwalnymi, w których używa się tylko języka polskiego. Dlatego edukacja językowa dzieci polskich jest w głównej mierze oparta na edukacji szkolnej.

W odniesieniu do liczby języków nauczanych w szkołach, w obliczu powyższej sytuacji wychodzę z założenia, że:

- system edukacji powinien przygotować uczniów do swobodnego posługiwania się językiem angielskim oraz że
- system edukacji powinien przygotować uczniów do dobrej znajomości kolejnego europejskiego języka obcego.

Powyższe dwa cele należy pojmować jako równoważne. Odrzucam więc model szkolnictwa, które dba o znajomość tylko języka angielskiego i pomija skuteczne kształcenie w zakresie języka obcego posiadającego mniejszą rangę światową. Niekorzystny jest także model, w którym młodzież opuszcza mury szkolne bez znajomości języka angielskiego na wysokim poziomie komunikacyjnym. Jak zatem szkoła polska ma sprostać trudnemu zadaniu wielojęzycznego kształcenia dzieci i młodzieży? Rozwiązaniem tej kwestii mógłby być zaprezentowany w niniejszej publikacji model kształcenia małych dzieci, który promuje naukę języka niemieckiego (ale i każdego innego języka odznaczającego się mniejszą rangą światową niż język angielski) w sposób immersyjny w przedszkolach oraz szkołach podstawowych, bez wprowadzania zmian do rozpowszechnionej w Polsce struktury nauczania języka angielskiego. Na poziomie przedszkolnym korzystne warunki do takiego immersyjnego nauczania dała najnowsza podstawa programowa dla przedszkoli, wprowadzająca obowiązkową naukę języków obcych w tych placówkach. Na pozio-

mie szkoły przestrzeń do nauczania immersyjnego widzę w dwujęzycznych szkołach podstawowych, które w Polsce prawie nie istnieją i dlatego należałoby je utworzyć, lub w świetlicach, nazwanych w naszym modelu „świetlicami językowymi” lub „świetlicami niemieckimi, francuskimi, włoskimi” itd. Język angielski, który w większości szkół podstawowych jest pierwszym wprowadzanym językiem obcym, w opisywanym tutaj modelu pozostaje nauczany w sposób tradycyjny, według obowiązującej podstawy programowej dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Celem stworzonego modelu jest więc kształcenie językowe dzieci w zakresie dwóch języków obcych, z tym że w zakresie języka cieszącego się mniejszą rangą światową byłoby to kształcenie poprzez zanurzenie, immersję – to znaczy kształcenie, które stawiałoby na implicytne nabywanie podsystemów języka, na jego kontekstualizację oraz na rezygnację ze stresu związanego z ocenianiem w formie stopni – przynajmniej w pierwszych latach nauki. Mam nadzieję, że takie czynniki, jak: wczesna nauka języka nie-angielskiego¹, szybko kształtująca się kompetencja receptywna pozwalająca na korzystanie z technologii multimedialnych, zwiększenie udziału naturalnych kontekstów języka, zwiększą motywację dzieci, a potem młodzieży do nauki także drugiego języka obcego, co w połączeniu z nauką języka angielskiego prowadziłyby do realnej wielojęzyczności polskiego społeczeństwa.

Opisywany model nauczania małych dzieci został wcielony w życie w Poznaniu. Realizacja powyższego modelu nauczania języków obcych, nazwanego tutaj „modelem poznańskim”, była możliwa dzięki współpracy trzech jednostek edukacyjnych: Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Dwujęzycznego Przedszkola Polsko-Niemieckiego „Ene Due Rabe” oraz Szkoły Podstawowej nr 22 im. Tytusa Działyńskiego w Poznaniu. Dzięki tej współpracy udało się zrealizować projekt pod nazwą „Wielojęzyczność dzieci”, którego owocem było otwarcie i działalność świetlicy niemieckiej na terenie Szkoły Podstawowej nr 22. W świetlicy niemieckiej dzieci uczyły się języka niemieckiego metodą immersji. Tygodniowy wymiar czasu przebywania w tej placówce wynosił 10 godzin.

Cele badawcze i układ pracy

Na gruncie rozważań teoretycznych do najważniejszych **celów epistemologicznych** przedstawionego w niniejszej publikacji przedsięwzięcia badawczego należą przede wszystkim:

- opisanie podstaw teoretycznych modelu wielojęzycznego nauczania małych dzieci,

---

¹ Kolejność nauczania języków w układzie: najpierw język o mniejszej randze światowej, a potem język angielski proponuje Stasiak 2008.

- sformułowanie ogólnych założeń dwujęzycznego nauczania małych dzieci.

Na gruncie badania empirycznego wśród najważniejszych celów epistemologicznych należy wymienić:

- zbadanie efektywności nauczania małych dzieci w dwujęzycznych przed- i wczesnoszkolnych placówkach edukacyjnych,
- ustalenie poziomu rozwoju kompetencji gramatycznej w zakresie języka niemieckiego pod koniec pobytu dzieci w dwujęzycznych przed- i wczesnoszkolnych placówkach edukacyjnych oraz
- opisanie warunków, w jakich dzieci osiągają dany poziom gramatycznej kompetencji językowej w zakresie języka niemieckiego.

W ramach **celów metodologicznych** podjęto zbadanie skuteczności zastosowanych technik badawczych, tzn.: obrazkowego testu do zbadania umiejętności w zakresie gramatyki języka drugiego w sytuacji recepcji mowy oraz transkrypcji nagrań wypowiedzi dzieci w badaniu umiejętności gramatycznych w sytuacji produkcji mowy.

W zakresie **celów dydaktycznych** przedsięwzięcie opisywane w tej publikacji zmierza do pozyskania stosownej wiedzy, przydatnej w kształceniu nauczycieli języków obcych małych dzieci, pracujących w modelu nauczania dwujęzycznego.

W odniesieniu do **celów związanych z edukacyjną polityką językową** Polski wyniki niniejszego badania pomogą w odpowiedzi na pytanie, czy zaproponowany model wielojęzycznego nauczania dzieci od wczesnego wieku stwarza realną szansę na wsparcie wielojęzyczności polskiego społeczeństwa.

Hipotezy badawcze

Hipotezy badawcze zostały zaproponowane w odniesieniu do badania gramatycznej kompetencji językowej dzieci i brzmią następująco:

1. Po ukończeniu dwujęzycznego immersyjnego przedszkola dzieci legitymują się wysokim poziomem kompetencji językowej w języku niemieckim w zakresie słuchania i mówienia, zbliżonym do poziomu kompetencji językowej rodzimego użytkownika języka w podobnym wieku.
2. Uzyskany poziom językowy umożliwia dzieciom kończącym przedszkole kontynuację nauki w nauczaniu bilingwalnym od pierwszej klasy szkoły podstawowej.
3. Po ukończeniu trzyletniej świetlicy niemieckiej dzieci legitymują się wysokim poziomem kompetencji językowej w zakresie słuchania i mówienia w języku niemieckim, zbliżonym do poziomu kompetencji językowej rodzimego użytkownika języka w podobnym wieku.

4. Dzieci szkolne uczące się języka niemieckiego metodą immersji w świetlicy niemieckiej szybko osiągają poziom kompetencji językowej umożliwiając im dalsze uczenie się w modelu bilingwalnym.

Wyniki analizy teoretycznej oraz badań empirycznych zostały przedstawione w poszczególnych rozdziałach.

Rozdział pierwszy jest poświęcony językowej polityce Unii Europejskiej. Zostaną przytoczone najważniejsze założenia Unii Europejskiej w obszarze kształcenia ku wielojęzyczności oraz kształcenia językowego małych dzieci; następnie zostaną ukazane konkretne postępowania Unii w kwestii promocji edukacji językowej obywateli Unii. W dalszej części rozdziału, na podstawie danych ze sprawozdań Ośrodka Rozwoju Edukacji, Systemu Informacji Oświatowej oraz Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, zostanie przedstawiona liczba uczniów w Polsce pobierających naukę języka niemieckiego. Przeprowadzę także analizę ich poziomu kompetencji językowej. Dane te posłużą odpowiedzi na pytanie, czy współczesny polski system kształcenia dzieci i młodzieży stwarza warunki do uzyskania wysokiego poziomu kompetencji językowej w zakresie drugiego nauczanego języka, którym jest język niemiecki.

Na początku rozdziału drugiego przedstawię rozwój nauczania dwujęzycznego na przełomie wieków, a następnie eksplikację różnorodnie definiowanych w literaturze przedmiotu najważniejszych pojęć związanych z nauczaniem treści przedmiotowych poprzez dwa języki, takich jak: *dwujęzyczność*, *nauczanie dwujęzyczne*, *CLIL* oraz *immersja*. Przy opisie każdej formy nauczania w kontekście dwóch języków zostaną przywołane najciekawsze systemowe modele nauczania wypracowane zarówno poza granicami Polski, jak i w naszym kraju. W kolejnym podrozdziale zostanie wydobyta bardzo bogata paleta celów nauczania dwujęzycznego oraz związki pomiędzy nauczaniem treściami tematycznymi a językiem.

Rozdział trzeci zawiera opis najważniejszych uwarunkowań instytucjonalnego dwujęzycznego kształcenia małych dzieci. Na początku na bazie teorii kognitywnych, socjolingwistycznych oraz pragmalingwistycznych zostanie przedstawiony rozwój gramatyczny i leksykalny małego dziecka. Podrozdział zamykają rozważania na temat kompetencji komunikacyjnej dziecka jako – uznanego także w tej publikacji – nadrzędnego celu jego rozwoju językowego. W kolejnym podrozdziale zebrałam najważniejszą wiedzę na temat dwujęzycznego wychowywania dzieci. Przedstawię wyniki badań nad wpływem dwujęzyczności na rozwój poznawczy oraz językowy dziecka uczącego się języka w kontekście naturalnym i w kontekście instytucjonalnym. W dalszej części rozdziału nastąpi naświetlenie kwestii nauczania języków obcych na poziomie przed- i wczesnoszkolnym na gruncie polskim. Przytoczę więc najważniejsze wnioski wyływające z obowiązujących dokumentów regulujących nauczanie języków w przedszkolach i szkołach, przede wszystkim

z *Podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego* oraz *Podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*. Kolejne części rozdziału trzeciego są poświęcone aspektom dydaktycznym nauczania dwujęzycznego. Przedstawiam w nich stanowiska teoretyków w kwestii nauczania sterowanego i niesterowanego, dydaktyczno-metodycznych zasad nauczania dwujęzycznego oraz kompetencji nauczyciela pracującego w modelu dwujęzycznym.

Rozważania teoretyczne związane z uwarunkowaniami nauczania dwujęzycznego są punktem wyjścia do badania empirycznego, którego celem było ustalenie efektywności nauczania małych dzieci języków obcych w modelu wielojęzycznym. W pierwszej części empirycznej (rozdział IV) przedstawiam zebrane w toku obserwacji wyniki badania różnych aspektów procesu nauczania języka w warunkach immersyjnych. W tym rozdziale czytelnik zaznajomi się zarówno z dokładnym opisem placówek edukacyjnych, do których uczęszczały dzieci poddawane badaniu, jak i z opisem wybranych uwarunkowań procesu nauczania i uczenia się w dwujęzycznym modelu nauczania języka takich jak: ilość inputu językowego, rola rodziców, kompetencje nauczycielskie. Badanie wybranych uwarunkowań procesu przyswajania języka niemieckiego było bardzo ważnym przedsięwzięciem empirycznym, gdyż wszystkie podmioty, które są zainteresowane nauczaniem języków dzieci, czyli: nauczyciele, rodzice, decydenci procesu edukacyjnego powinni dowiedzieć się także tego, jakim nakładem organizacyjnym, czasowym, a przede wszystkim nakładem pracy osiąga się takie wyniki językowe.

Jako wskaźnik efektywności nauczania języka niemieckiego w badanym modelu przyjęto poziom kompetencji językowej w zakresie języka niemieckiego zdobyty przez dzieci w czasie pobytu w placówce. Językowa kompetencja komunikacyjna jest konstruktem bardzo rozległym, trudnym do zbadania w przypadku bardzo małych dzieci i wymagającym dużego zespołu badawczego; uwagę skierowano zatem przede wszystkim na kompetencję gramatyczną, którą zbadano w sytuacji recepcji mowy i jej produkcji. Wyniki tego badania zostaną przedstawione w rozdziałach V, VI i VII.

Powyższe dualistyczne spojrzenie (poziom kompetencji językowej oraz warunki, w jakich jest ona nabywana) na proces uczenia i nauczania pomogło wypracować ostateczną odpowiedź na pytanie, czy badany w niniejszej publikacji model poznański wielojęzycznego kształcenia dzieci jest efektywny, to znaczy czy może doprowadzić do wysokiego poziomu kompetencji językowej dzieci w zakresie nauczanego języka obcego.

Kierując się pragnieniem rozpowszechniania modelu poznańskiego wśród wyżej wymienionych podmiotów, a także z uwagi na chęć dotarcia z proponowanym w niej rozwiązaniem do nauczycieli wszystkich języków,

zarówno języka angielskiego i języka niemieckiego, jak i innych języków europejskich nauczanych w Polsce (także języków mniejszości narodowych i etnicznych) praca została napisana w języku polskim. Poza obszarem badania pozostaje w niej kompetencja językowa dzieci w zakresie języka angielskiego, której kształcenie należy do obowiązków szkoły. Zgodnie z planami badawczymi ten zakres badań zostanie przeprowadzony w kolejnych latach działania projektu, pod koniec pobytu dzieci w szkole podstawowej.